

היום נלמד בעזרת ה':

גיטין דף לו

למדנו במשנתנו - והעדים חותמין על הגט מפני תיקון העולם:

קושיא: וכי הם חותמים רק מפני תיקון העולם? והרי עליהם לחתום מדאורייתא! שנאמר בספר ירמיה "וְכָתוּב בְּסֵפֶר יְהוָה".

רבה מתרץ: תקנת ר"ג הזקן היא לשיטת רבי אלעזר הסובר שעדי מסירה כרתי, ולשיטתו אפילו אם לא חתומים עדים בגט אלא שנתנו לה בפני עדים כשר, ועל זה באה תקנת ר"ג הזקן שהעדים יחתמו על הגט 'מפני תיקון העולם', כלומר שמא ימותו העדי מסירה או שילכו למדינת הים והבעל יערער ויאמר שלא גירש אותה, ולכן תיקן ר"ג הזקן שהם יחתמו ובכך יש עדות שהגט נמסר לאשה. (ולשיטת ר"א הפסוק הנ"ל הוא רק עצה טובה).

רבי יוסף מתרץ: אפשר לומר שתקנת ר"ג הזקן היא גם לשיטת רבי מאיר הסובר שעדי חתימה כרתי, אלא שהתקנה היתה שהעדים יפרשו את שמותיהם בגט, כלומר שבהתחלה הם היו חותמים 'אני פלוני חתמתי עד' ללא כתיבת השם, ולאחר התקנה עליהם לחתום 'אני ראובן חתמתי עד'.

כדתניא: וכפי שלמדנו בברייתא - בהתחלה היה העד כותב 'אני פלוני חתמתי עד', וכיון שלא היו יודעים מי הוא לא היו יכולים לחפש עדים שיעידו שאכן זהו כתב ידו, ולכן היו צריכים לחפש שטרות אחרים שכבר התקיימו בבית דין (= שבהתחלה טענו שהם מזוייפים ואח"כ העדים עצמם קיימו את חתימתם שבשטר) שחתימתם דומה לחתימה הזו, ואם מצאו שטר עם חתימה דומה כשר ואם לא מצאו פסול, אמר רבן גמליאל תיקנו תקנה גדולה שהעדים יפרשו את שמם בגיטין מפני תיקון העולם, כלומר כדי להקל על האנשים שלא יצטרכו לחפש שטר עם חתימה דומה אלא יחפשו מישהו שמכיר את העד שיעיד שאכן זו חתימתו.

שאלה: ובסימנא לא? משמע שהעדים צריכים דווקא לפרש את שמם בגט, וכי העד לא יכול לכתוב איזה סימן בגט שידעו שזה הוא?

(המשך בדף הבא ↓)

והא רב וכו': והרי רב היה מצייר דג ולא היה חותם את שמו, ורבי חנינא היה מצייר ענף של דקל, רב חסדא היה כותב את האות 'ס', ורב הושעיא את האות 'ע', רבה בר רב הונא היה מצייר וילון של ספינה. א"כ מוכח שהעדים לא צריכים לפרש את שמותם.

תשובה: שאני רבנן: שונה הדין אצל רבנן שכולם בקיאים בסימנים שלהם ויודעים מי חתם.

שאלה: מעיקרא במאי אפקעינהו? איך רבנן הודיעו לכולם שהסימן זה החתימה שלהם, והרי הם לא יכלו לחתום כך בשטרות שהרי תיקנו שהעדים צריכים לפרש את שמם בגט (= כלומר אי אפשר לומר שהם היו חותמים כך בשטרות ולכן כולם ידעו שזו חתימתם, שהרי תיקנו שהעדים צריכים לפרש את שמם בגט, וא"כ איך כולם ידעו שהסימן הזה הוא חתימתם?).

תשובה: בדיסקי: הם חתמו את הסימן שלהם בשטרי שאלות ותשובות, ובשטרי שאלת שלום.

*

תנן התם פרוסבול אינו משמט: כלומר מלוא הכותב פרוסבול - חובותיו אינם נשמטים בשמיטה. הלל תיקן זאת בגלל שראה שהמלוים נמנעים מלהלוות כסף מחשש שמא הלווה ימתין לשמיטה שתשמט את החוב, ובכך הם עוברים על איסור מפורש "השֹׁמֵר לֶךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִמָּךְ בְּלִיעַל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְ-הוָה וְהָיָה כִּךָ קָטָא". ולכן תיקן הלל שהמלווה יכתוב שטר שבו הוא מוסר את חובותיו לבית דין והם יגבו אותם (ויש להם כח לזה כדלהלן), ואז הוא בעצם משמש רק כשליח שלהם לגבות את החוב.

קושיא: ומי איכא מידי וכו': האם יתכן שמדאורייתא החובות נשמטים והלל יתקן תקנה לעבור על התורה?

אמר אביי: הלל חי בזמן בית שני שאז מדאורייתא אין דין שמיטה, ורבנן תקנו שמיטה כדי שלא תשתכח תורת שביעית, ולכן כשראו שיש צורך בדבר הם בטלו את שמיטת כספים.

הסיבה שבזמן הזה שמיטה נוהגת רק מדרכנו, על פי דברי רבי ששמיטת כספים מקבילה לשמיטת קרקע, משום שנאמר "וְזֶה דְבַר הַשְּׂמִיטָה שְׁמוֹט" בפסוק מוזכרות שתי שמיטות: אחת קרקע ואחת כספים - ללמד שהאחת נוהגת רק בזמן שגם השניה נוהגת, ומכיון שבזמן החורבן בטלה קדושת הארץ גם בטלה שמיטת כספים. (נרשי' מציין שהלל עצמו סובר שבזמן שאין יובל אין שמיטת קרקע, ולכן אפילו בזמן בית שני שכן נהגה קדושת הארץ לא נהגה שמיטה מהתורה משום שלא נהג היובל וזאת כי לא היו כל יושבי הארץ עליה).

קושיא: ומי איכא מידי וכו': עכשיו הגמרא מקשה לכיוון ההפוך: אם מהתורה אין שמיטה נוהגת, איך תקנו רבנן שהיא כן תנהג, והרי בכך הם נוטלים כסף שהיה אמור להגיע למלווה ומשאירים אותו אצל הלווה שלא כדין (אם המלווה לא יעשה פרוסכול)?

אמר אביי שב ואל תעשה הוא: כלל הוא שיש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה ב'שב ואל תעשה' (באופן של הימנעות מעשייה). גם כאן הלווה שלא מחזיר את הכסף למלווה עושה זאת ב'שב ואל תעשה'.

רבא אמר: ביאור על הכח לתקן פרוסכול: אין זה מצד עקירת דבר מן התורה, אלא מכח 'הפקר בית דין הפקר', כלומר שיש לחכמים כח להפקיע ממון מבעליו. כנלמד מהפסוק "וְכָל אִשָּׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים כְּעֶצֶת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יִחָרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבְדֵּל מִקְהַל הַגּוֹלָה", כך אמרו עזרא הסופר ואנשי כנסת הגדולה שכל מי שלא יבוא לירושלים לאסיפה יחרם כל רכושו. האסיפה היתה בשביל שאותם אנשים מישראל שהיו נשואים לנשים נכריות יגרשו אותן. (זו הסיבה שלרבנן החולקים על רבי וסוברים ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל אופן תיקן הלל פרוסכול. וכן זו הסיבה שרבי הסובר ששמיטת כספים לא נוהגת בזמן הזה, בכל אופן תקנו רבנן שכן תנהג - כי הפקר ב"ד הפקר).

רבי אלעזר אומר מהכא: מכאן לומדים שהפקר ב"ד הפקר.

מה ענין ראשים אצל אבות?: כלומר היה צריך להיות כתוב 'ראשי המטות'. אלא ללמד שכמו שהאב יכול לצוות לפני מיתתו שיחלקו את נכסיו כראות עיניו, כך גם ראשי העם - הבית דין של חכמים.

איבעיא להו: האם הלל תיקן את פרוסכול רק לדורו או לדורות עולם? והנפקא מינה: האם בדור שאחריו ניתן לבטל את תקנת הפרוסכול. אם עיקר התקנה היתה לדורו - אמנם כל עוד שלא יבטלו אותה היא נשאר, אך ב"ד שלאחריו יכול לבטל אותה. אבל אם התקנה היתה לדורות - רק אם יקום ב"ד שגדול בחכמה ומניין מהב"ד של הלל הוא יוכל לבטל אותו, וזה דבר שלא יתכן.

ת"ש דאמר שמואל: שלא כותבים פרוסכול אלא רק בב"ד של סורא (בית דינו של רב) או בב"ד של נהרדעא (בית דינו של שמואל). ולכאורה מוכח שהלל תיקן את הפרוסכול רק לדורו ולכן דוקא ב"ד חשוב יכול לקבוע האם יש להמשיך את התקנה של הלל או לא (שוטנשטיין), אבל אם הלל היה מתקן את הפרוסכול לדורות היה כל ב"ד יכול לעשות פרוסכול!

דחיייה: **דלמא כי תקין הלל וכו':** יתכן שהלל תיקן את התקנה שרק ב"ד חשוב יכתבו פרוסכול, וכמו ב"ד של רב אמי ורב אסי (שהיו בזמן אמירת הגמרא) שיש להם כח להפקיע ממון, ולא כל ב"ד בעלמא.

ת"ש דאמר שמואל וכו': הפרוסכול הוא חוצפה של הדיינים (כך תבאר הגמרא להלן את לשון 'עולבנא') שהם נוטלים ממון מהלווה שלא כדין, אם היה לי כח הייתי מבטל אותו. לכאורה מוכח שהלל תיקן אותו רק לדורו, כי אחרת אין בכלל אפשרות לבטל את התקנה!

דחיייה: **הכי קאמר:** בדיוק להיפך. הסיבה ששמואל לא ביטל אותו ורק אמר 'אם היה לי כח הייתי מבטל' - בגלל שהלל תיקן אותו לדורות ואין לשמואל באמת כח לבטל אותו.

רב נחמן אמר אקיימנה: רב נחמן חולק על שמואל ואומר: אני הייתי מקיים את התקנה.

קושיא: **אקיימינה וכו':** הרי התקנה כבר קיימת? תירוץ: **הכי קאמר וכו':** הייתי מושיב ב"ד וקובע שכל שטר הלוואה שנכתב בסתמא - הוא נמסר בשמיטה להיגבות בב"ד, ואפילו אם המלווה לא כתב פרוסכול.

איבעיא להו האי עולבנא: לעיל אמר שמואל שהפרוסכול הוא 'עולבנא דדייני'. הגמרא מסתפקת האם 'עולבנא' הוא לשון חוצפה וכמו שביארנו למעלה. או שהוא לשון 'ניחותא' = נוחות של הדיינים, כלומר במקום שבערב שמיטה הדיינים יטרחו

בגביית כל החובות של המלווים קודם שישמטו, על ידי כתיבת פרוסבול החובות לא נשמטים ותהא להם מנוחה.

עלובה כלה: חצופה היא הכלה שזינתה בתוך חופתה. אלו הם עם ישראל שעמדו בסיני כשהשכינה שורה שם (סיני היה מקום ה'חופה' של חתונת התורה) ועשו את העגל.

עד שהמלך במסיבו: בעוד שהמלך נמצא במסיבת החופה, הבושם הטוב שלי (= נרדי, מלשון 'נרד') עזב את ריחו.

עדיין חביבותא הוא גבן: גם כשהפסוק מזכיר את הקלקול של ישראל בחטא העגל, הוא כותב זאת בלשון חיבה 'עזב את ריחו' ולא 'הסריח'.

עושין מאהבה: עושים את המצוות מאהבת הבורא.

מאי פרוסבול?: מהו לשון 'פרוסבול'? 'פרוס' = תקנה, 'ל'בול' = עשירים, ו'בוט' = עניים. העשירים שלא יפסידו את כספם בשמיטה, והעניים שיסכימו העשירים להלוות להם.

אמר ליה רבא ללעוזא: לאדם שהיה מדבר בלשון לעז כלומר בשפה שבה אומרים 'פרוסבול'. והאיש אמר לו: 'פרוס' = תקנה, 'בול' = דבר (הגהות יעב"ץ), והיינו: תקנת הדבר.